

KÍKÓ ÀTI MÍMỌ AÁYAN ÒGBUFỌ LÉDÈ YORÚBÁ: ÀWỌN ÌŞÒRỌ TÍ Ó N KOJÚ RÈ

Lawal, Fatmat Àdùké
School of Languages,
Kwara State College of Education, Ilorin
Yorùbá Department
Phone No: 08163737575
Email: adukelawal238@gmail.com

Ìfáára

Èdè Gẹ̀ẹ̀sì ni ijoba fowọ sí láti máa se aayan ògbufọ̀ rẹ̀, pàápàá jùlọ̀ fún àwọn àjọ WAEC, NECO ati JAMB ninú idánwò àsekágbá wọn. Èdè Gẹ̀ẹ̀sì ni èdè tí orilẹ̀ èdè Nàìjíríà fowọ̀ sí gẹ̀gẹ̀ bí èdè àmúlò gbogboogbò fún ibá-ara-eni-sòrò nibikibi. Ídì niyì tí àwọn àyokà tí á máa n fún àwọn akẹ̀kọ̀ lẹ́tí tùmọ̀ sí èdè Yorùbá fí máa n jẹ̀ èdè Gẹ̀ẹ̀sì. Onírúurú iwé iròyìn ní èdè Gẹ̀ẹ̀sì ni àwọn oníròyìn máa n tú sí èdè Yorùbá ní ilé-iṣẹ̀ rẹ́diò àti amòhùn-máwòrán. A máa n rí àwọn ògbufọ̀ tí wọn máa n tùmọ̀ èdè Gẹ̀ẹ̀sì ní ilé ijọsin, igbéríko tàbí nibikibi tí wọn ò bá ti gbọ̀ èdè Gẹ̀ẹ̀sì yálà ní kíkọ̀ sílẹ̀ tàbí ní síso lẹ́nu. Bí aayan ògbufọ̀ yìi se se é fẹ̀mùlì tẹ̀ tó, sibẹ̀ ó ṣeni láànú pé ọ̀pòlọ̀pò àwọn ilé-iwé wa kò kòbi ara sí kíkọ̀ àti mímọ̀ rẹ̀ tó bí ó ti ye. Nítorí náà, iṣẹ̀ yìi yóò ran olùkọ̀, akẹ̀kọ̀, àwùjọ̀ àti idàgbàsókè èdè lówó, tí èróngbà lóri aayan ògbufọ̀ yóò sì di mímúṣẹ̀. Ídì niyì tí iṣẹ̀ yìi yóò se wo ibèrẹ̀ pèpè ohun tí a le pè ní aayan ògbufọ̀ olọkan-ò-jọkan. A ó tún tẹ̀ síwájú láti wo àwọn ilàna tí ó se kókó tí a gbọ̀dọ̀ tẹ̀lẹ̀ kí á tó saayan ògbufọ̀ tàbí nígbà tí a bá n saayan ògbufọ̀ lówó. A ò ní ṣàì se onírúurú àpẹ̀rẹ̀ aayan ògbufọ̀ nípa ṣiṣe àmúlò tíòrì ifojú ìtumọ̀ wo àṣà, ọ̀rọ̀ ajé, ìmọ̀ èkọ̀ abbl. A ó wo sàkun àwọn ohun tí ó se é se kí ó jẹ̀ iṣòrọ̀ tí ó n kojú aayan ògbufọ̀ kí á tó wá ṣakitiyan láti wo èrèdí aayan ògbufọ̀ àti iwúlò wọn lówùjọ̀ látàrí àti lè mú ilọ̀síwájú àti idàgbàsókè bá aayan ògbufọ̀ ṣiṣe ní àwọn ilé iwé wa gbogbo.

Kini Aayan Ògbufọ̀?

Aayan ni akitiyan tabi igbiyanju ohun kan. Ògbufọ̀ jẹ̀ ẹ̀ni tí n tùmọ̀ èdè kan sí èkejì. Nítorí náà, a lè sọ pé aayan ògbufọ̀ ni akitiyan tabi igbiyanju ẹ̀ni kan láti lè tùmọ̀ èdè kan sí òmíràn. Ó le jẹ̀ ìtumọ̀ tí a sọ láti ẹ̀nu tabi èyí tí a kọ̀ sílẹ̀. Ògbufọ̀ gbọ̀dọ̀ jẹ̀ ẹ̀ni tó nímọ̀ kíkún ninú èdè méjèjè, yálà èyí tí ó n tùmọ̀ tabi èyí tí ó fí n tùmọ̀. Bákan-náà, ògbufọ̀ gbọ̀dọ̀ le ka èdè Gẹ̀ẹ̀sì pẹ̀lú ọ̀ye ìtumọ̀, kí ó sì tún lè kọ̀ èdè Yorùbá àtátà ní ilana àkọ̀tọ̀. Ilàna àkọ̀tọ̀ ọ̀de-òní àti àmì ohùn fún ìtumọ̀ èdè tí a kọ̀ sílẹ̀ se kókó, ó se pàtàkì.

Aayan ògbufọ̀ tó múná dọ̀ko, tó se é gbọ̀kànlé, nílò ògbufọ̀ tó ní ìmọ̀ tó kira. Globalization and Localization Association (2020), rí i pé:

Translation is the communication of meaning from one language (the source) to another language (the target). Translation refers to written information, whereas interpretation refers to spoken information.

Aayan ògbufọ̀ ni ọ̀nà tí à n gbà bá ara ẹ̀ni sòrò tó ní ìtumọ̀ láti inú èdè kan (èdè tí a fẹ̀ tùmọ̀) sí èdè miiran (èdè tí a n tùmọ̀ sí fún ẹ̀ni tó fẹ̀ gbọ̀ ọ̀). Aayan ògbufọ̀ ni a lè pè ní ọ̀rọ̀ tí a kọ̀ sílẹ̀, nígbà tí ẹ̀ni tí ó n sọ ìtumọ̀ èdè miiran jẹ̀ ògbufọ̀.

Àtúnṣe fún irú èrò tó wá lókè yìi ni Oxford Advanced Learner's Dictionary (2015, o.i. 1666) ti bá wa yanjú pé aayan ògbufọ̀ ni:

The process of changing something that is written or spoken into another language.
A text or work that has been changed from one language to another.

Ọ̀nà tí à ñ gbà fi ñ pààrò n̄kan tí ó wà ní kíkọ sílẹ̀ tàbí tí a sọ lẹnu sí èdè miíràn.
Ìwé tàbí ìṣẹ̀ tí a ti pààrò láti inú èdè kan sí èdè miíràn.

Ajibóyè àti Olárewájú (2005, o.i. 8) yannáná pé ògbufò jé
eni tí ó dúró láàrin olùsọ̀ àti olùgbọ̀. Olùsọ̀ jé elédè ọ̀tọ̀, olùgbọ̀ náà jé elédè ọ̀tọ̀. Bí
eni tí ñ sọ̀rọ̀ tí ñ sọ̀ ọ̀ ní èdè kan ni ògbufò ñ tùmọ̀ rẹ̀ tí ó sì ñ tún ún sọ̀ ní èdè miíràn.

Nígbà tí a bá ñ tùmọ̀ láti ẹ̀nu, a lè pe eni tí ó ñ ṣe ògbufò yìí ní ‘interpreter’ tí a bá kọ̀ ọ̀ sílẹ̀, a lè sọ̀
pé wọn ṣiṣẹ̀ ‘translation’. Ohun tó ṣe kókó ni pé láti tùmọ̀ èdè kan sí èdè kejì yálà ní sísọ̀ lẹnu tàbí
ní kíkọ̀ sílẹ̀ ìṣẹ̀ ògbufò (itumọ̀) ni àwọn méjèjì ñ ṣe.

Aáyan Ògbufò láti Ibèrẹ̀ Pèpè

Láti ilé-iwé aláḱòṣbèrẹ̀ ni olùkọ̀ èdè Gẹ̀ẹ̀sì ti ñ kọ̀ àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ ní a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m,
n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.

Àwọn akómọ̀lédè Yorùbá náà, kò gbéyìn, wọn ñ kọ̀ àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ ní a, b, d, e, ẹ̀, f, g, gb, h, i, j, k,
l, m, n, o, ọ̀, p, r, s, ṣ, t, u, w, y.

Àkọ̀jọ̀pọ̀ àwọn iró ohùn tí irísí wọn jọra, ṣùgbọ̀n tí ipè wọn yàtò nínú èdè Yorùbá àti èdè Gẹ̀ẹ̀sì ni:
a, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, s, p, r, u, w, y.

Àwọn iró ohùn tí ó jọra ní irísí àti irú ipè kan náà: b, d, o, t.

Àwọn iró tí kò sí nínú iró èdè Gẹ̀ẹ̀sì láti inú èdè Yorùbá: ẹ̀, gb, ọ̀, ṣ.

Àwọn iró tí kò sí nínú iró Yorùbá láti inú èdè Gẹ̀ẹ̀sì: c, q, v, x, z.

Àwọn àpẹ̀rẹ̀ fífi iró mú ọ̀rọ̀-orúko jáde, látàrí àtítètè le máa rántí iró alífábẹ̀tì Yorùbá.

A-Ajá, B-Bàtà, D-Dòjé, E-Ejò, Ẹ-Ẹyẹ, F-Filà, G-Gèlè, GB-Gbágùda, H-Haúsá, I-Igi, J-
Jagunjagun, K- Kiniùn, L- Labalábá, M- Málúù, N –Nagudu, O-Ògòngò, O-Ògèdè P-
Pépéyẹ, R-Ràkúnmí, S-Sálúbàtà, Ṣ-Ṣago, T-Tafatafa, U-Ukuuku, W-Wala,
Y-Yànmùyanmù. Ọ̀dúnjọ, J.F. (1975).

Èyí ni ipilẹ̀ àtẹ̀gùn fún èdè Gẹ̀ẹ̀sì bí ó tilẹ̀ jé pé itumọ̀ ‘A’ lédè Yorùbá kì í ṣe itumọ̀ ‘A’ kan náà
lédè Gẹ̀ẹ̀sì:

A for *Apple*, B for *Ball*, C for *Cat*, D for *Dog*, E for *Egg*, F for *Fish*, G for *Goat*, H for
House, I for *Ice-cream*, J for *Jug*, K for *Kettle*, L for *Lion*, M for *Mango*, N for *Nose*, O for
Orange, P for *Princess*, Q for *Queen*, R for *Rabbit*, S for *Snake*, T for *Tortoise*, U for
Umbrella, V for *Vase*, W for *Watch*, X for *X-ray*, Y for *Yam* for Z, for *Zebra*.

Àwọn olùkọ̀ ilé-iwé jélé-ó-sin-mi bèrẹ̀ sí ní lo èkọ̀ orin kíkọ̀ fún àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ wéwé láti fi tùmọ̀.
Èyí ni pé wọn ñ lo orin bí eré pèlú ijó gégé bí ogbón ikóni àti láti fi tùmọ̀ ọ̀rọ̀ àti gbólóhùn láti inú
èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá. Àpẹ̀rẹ̀ aáyan ògbufò eléyọ̀ ọ̀rọ̀ kan ṣoṣo ní ilé-iwé aláḱòṣbèrẹ̀ tí ó jẹ̀ mó
èyà ara: Ori-head, Ojú-eyes, Imú-nose, Ẹnu-mouth, Àgbò-chin, Etí-ear, Irun-hair, Ọ̀rùn-
neck, Ọ̀wọ̀-hand, Ẹsẹ̀-leg, Ìdí-buttocks, Gbogbo ara - body (lẹ̀mẹ̀ta). Kò tán síbẹ̀, ó ku kí wọn
tún máa tùmọ̀ gbólóhùn láti inú èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá pèlú orin, ẹ̀rin ati ijó.

Àpẹ̀rẹ̀: *good morning* – ẹ̀ káààrò, *good afternoon* – ẹ̀ káàsán,
 good evening – ẹ̀ káalẹ̀, *good night* – ó dààrò,

come and eat – ẹ wá jẹun, *where are you* – iwọ dà,
I want to sleep – mo fẹ sùn, *welcome sa*, - ẹ káàbò,
goodbye sa, ó dàbò, abbl.

Àwọn àjọ, ẹgbé àti aláḍàáni tí wọn ti ẹ onírúurú akitiyan lóri aáyan ògbufò bí i:

Clement, Aquilina (2019) àti Fákínlédè (2002), ẹ igbéláruge èdè Yorùbá nípa kíko iwé ìtumò láti inú èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá. Ìtumò èdè Gẹ̀ẹ̀sì ẹlẹyọ ọrọ kòòkan sí èdè Yorùbá.

BBC News Yorùbá kò gbéyìn nínú síṣe akitiyan lóri aáyan ògbufò fàráyé lóri àtẹ ayélukára. Ó sọ pé, “Èyìn ọmọ Yorùbá àtàtá ẹyin dà? Lẹ̀ẹmeji ọ̀tọ̀tọ̀ pẹ̀lú ibéèrè pé: Kí ni ìtumò ‘Blasphemy’ àti ìtumò ‘Recession’ lédè Yorùbá?”. Onírúurú igbìyànjú idáhùn ló wáyé láti ọ̀dọ̀ àwọn èniyàn tí wọn tó bí ọ̀górùn-ún méji ó lé. (ìṣọ̀rọ̀ ọ̀dì àti àṣìkò ọ̀dà).

Egbé-Onímò-Èdè-Yorùbá (1990, 2005), náà ẹ gudugudu méje yàyà mífà lóri Èdè-Ìperí Yorùbá (Yorùbá Metalanguage) Volume 1&2. Bí àpẹ̀rẹ̀ ní ojú iwé x, túmò àwọn èdè Gẹ̀ẹ̀sì tí ó jẹ ọ̀rọ̀ ẹlẹyọ ọ̀rọ̀-ìṣe, ọ̀rọ̀-orúkọ tí a kò lè fojúrí àti ọ̀rọ̀-orúkọ àrídímú bí i,

Analyse – túpalẹ̀, analysis – itúpalẹ̀, analysed form – átúpalẹ̀, nominalize – sọdorúkọ, nominalization – isọdorúkọ, nominalized – àsọdorúkọ, abbl.

Delano (1983), Ajíbólá (1979) jẹ méjì lára àwọn ònkòwé tí wọn tú àwọn òwe inú èdè Yorùbá sí èdè Gẹ̀ẹ̀sì. B́akan náà, láti inú èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá. Àpẹ̀rẹ̀ èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá:

Disobedience is the father of disrespect – Àìgbóràn ni baba àfójúdi.

He who relies on a legacy is on the road to penury - Agbójú lé ogún fí ara rẹ̀ fòsí ta.

Two rams cannot drink from the same calabash - Àgbò méjì kò lè mumi nínú koto kan náà.

Èdè Yorùbá sí èdè Gẹ̀ẹ̀sì

Ìkà á ka oníkà – One’s cruel act reflects back.

Inú ẹni ni orúkọ tí a ó sọ ọmọ ẹni í gbé – The name one give one’s child resides inside one.

Odò kí í kún bo ẹja lójú – A river is never full to cover blind a fish.

Abarapá – A healthy person.

Dúlùmó – conspiracy.

Èkérègbè – a retarded/stunted goat abbl.

Àwọn àjọ tó n ẹ idánwò àṣekágbá fún ilé-ẹ̀kọ̀ sẹ́kọ̀ndiri (pàápàá jùlọ WAEC àti NECO) náà kò gbéyìn. Wọn máa n ẹ̀tò ibéèrè bí i; ‘Túmò àwọn gbólóhùn wònyí sí èdè Yorùbá’. Àpẹ̀rẹ̀ àwọn àyọ̀lò irú ibéèrè bẹ̀ẹ̀ nìwònyí:

My journey to the beach was successful.

a. Mo parí ìrìn àjò mi sí etíkun.

b. Ìrìn àjò mi sí etíkun yorí sí rere.

c. Ìrìn àjò mi ni etíkun yorí sí rere.

c. Mo parí ìrìn àjò mi ní etíkun. (WAEC 2006)

It is gratifying to watch the antics of a lunatic but harrowing to have him as a son.

a. Kò dára kí èniyàn bí wèrè.

b. Kò dára kí èniyàn máa wo iran wèrè.

- c. Ó dára kí èniyàn máa tójú wèrè.
d. Wèrè dùn ún wò, kò ẹ́ é bí ní ọmọ. (NECO 2019)

A ti rí akitiyan àwọn èniyàn bí i Bishop Samuel Àjàyí Crowther tí ó tùmò Bíbélí lédè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá láàrin (1844-1856). Bẹ̀ẹ́ a ti rí Kùràní tí wọn n fí èdè Yorùbá kọ́ fún ànfààní àwọn tí kò le ka Kùràní ní èdè Lárúbáwá. Gollmer C. A. tùmò àdúrà òwúrò, Dẹ̀kálọ́gì àti Ìwé Ìhìnrere ti Mátíù sí èdè Yorùbá ní 1844. Thomas King tùmò àwọn àkọ̀jọ̀pọ̀ ìwé ìhìnrere kan sí èdè Yorùbá ní 1857. Ẹ̀gbé Bíbélí ti Nàìjíríà (2004), ẹ́ àkọ̀jọ̀pọ̀ aáyan ògbufò ní èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá nínú Bíbélí kan ọ̀so láti orí Gẹ̀nẹ̀sìsì dé Ifihàn.

Ìlànà àti ẹ̀kọ̀ lórí bí a ẹ́ n ẹ́ aáyan ògbufò fún àyọ̀kà ọ̀lórọ̀geere

A gbọ̀dọ̀ kọ̀kọ̀ ka irú àyọ̀kà tàbí iròyìn bẹ̀ẹ́ ní àkàtúnkà pẹ̀lú ifarabalẹ́ kí a tó dáwọ̀ lé itumò. Ọ̀ye kíkún lórí kókó inú àyọ̀kà lẹ́sẹ́sẹ́ ẹ́ pàtàkì. A gbọ̀dọ̀ mọ́ kíni àyọ̀kà náà dále lórí, kókó ọ̀rọ̀ mélòó ló farahàn.

Kò ní dára tó kí á máa tùmò ọ̀rọ̀ tàbí gbólóhùn lókò̀kọ̀kan kí ọ̀ye àti ẹ̀wà èdè itumò má bá à sọ̀nù. Níwọn ìgbà tí ihun èdè Gẹ̀ẹ̀sì yàtò sí ti Yorùbá, ọ̀ye ọ̀rọ̀ inú gbólóhùn kọ̀kọ̀kan ni a ó tùmò sí èdè Yorùbá. A ó le tùmò ọ̀rọ̀ kọ̀kọ̀kan inú àkànlò èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá kí ó má ba à fún wa ní itumò ọ̀tò gédégbé. Àpẹ̀rẹ́, *'to bring somebody to book'* a ó le tùmò àkànlò èdè yìí pé *'láti mú ẹ̀nikan wá sí ìwé' dípò bẹ̀ẹ́, a ó sọ pé 'láti ẹ́ àlàyé ìwá ẹ̀nikan'*.

Ajíbóyè àti Olárewájú (2005, o.i.9) fí yé wa pé:

Ní ọ̀pọ̀ ìgbà, èdè tí à n tùmò àti èdè tí à n tùmò sí kí í ẹ̀bà ní ihun kan náà.

A gbọ̀dọ̀ kíyèsí irú ẹ̀wà èdè tí àyọ̀kà náà ẹ́ àmúlò, kí a sì tùmò rẹ̀ lónà tí kò fí ní sọ̀ èrò àti ọ̀ye àyọ̀kà náà nù. Lilo ẹ̀wà èdè bí àkànlò èdè, ọ̀we, àsọ̀dùn ọ̀rọ̀, ọ̀rọ̀ tó já gaara àti àsàyan ọ̀rọ̀ ẹ́ pàtàkì fún ògbufò sí ẹ́ láti tùmò èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí ti Yorùbá.

A gbọ̀dọ̀ lo àkọ̀tọ̀ ọ̀de-òní àti àmì ohùn kí itumò lè ẹ́ kà geerege, láì ẹ́ bẹ̀ẹ́, àwọn tó n ẹ́ ìgbélẹ̀wọn iṣẹ́ yòò yọ̀ máàkì akẹ̀kọ̀.

Akẹ̀kọ̀ kò gbọ̀dọ̀ kọ̀ ewi rẹ̀ ní ọ̀rọ̀ wuuru tàbí geere, kí ó má baà gba ọ̀do. Ìlànà kan máàkì kan ni. Aáyan ògbufò gbọ̀dọ̀ wà ní ibámu pẹ̀lú àyọ̀kà tí wọn fún wa tàbí èdè Gẹ̀ẹ̀sì tí a n gbọ̀ tí a sì n tú sí èdè Yorùbá.

Ògbufò kò gbọ̀dọ̀ yọ̀ kúrò (èyí tí ó le ba itumò jẹ́), tàbí fí kún àyọ̀kà, èyí tí ó ẹ́ ẹ́ kí ó mú un yà kúrò lónà itumò tàbí kí ó ẹ́ àtúntò èrò lónà tí ó le fí da itumò rú.

Ó sànsà kí ògbufò lo orúkọ̀ tàbí ilú tí ó wà nínú àyọ̀kà, tí a fún un, ju kí ó máa gbìyànjú àti lo ọ̀nà ẹ̀rọ̀ miiran fún orúkọ̀ èniyàn tàbí ti ilú lo. Àiyí orúkọ̀ padà kò ní nńkan ẹ́ pẹ̀lú itumò àyọ̀kà dípò bẹ̀ẹ́, a lè kọ̀ ọ̀ ní èdè Yorùbá lónà tí yòò fí bá bí elédè ẹ́ pè é mu gẹ́gẹ́ bí àyálò èdè. Àpẹ̀rẹ́: David- Dáfídi, Moses- Mòsè, Ruth- Rúùtù, wig- wígi, Indonesia- Indonisia, Greek -Gíríkì, Canada- Kánáda, abbl. Ògbufò nílò ọ̀ye tó rinlẹ́, tó tún wá jinlẹ́ fún yálá ihun girámà tàbí àṣà àti iṣẹ́ àrọ̀wọ̀tọ̀. Tí ó bá jẹ́ aáyan ògbufò tí a n sọ̀ láti lẹ̀nu ni, bí ẹ̀nikan bá ẹ́ n sọ̀ ọ̀ lédè Gẹ̀ẹ̀sì bẹ̀ẹ́ ni kí ẹ̀ni tó n saáyan ògbufò lédè Yorùbá máa sọ̀ ọ̀ tẹ̀lẹ́ láì dúró tàbí láì dojú ọ̀rọ̀ rú. Kò gbọ̀dọ̀ kó irẹ̀wẹ̀sì bá àwọn tó n gbọ̀ èdè Yorùbá.

Aáyan ògbufò síşe gbòdò jé ànfààní ìtumò dógbadógba, bí àwọn tó lánfààní gbígbò èdè Gèèsi bá şe ní gbádùn kókó òrò bèè gélè tàbí jù bèè lọ yẹ kí àwọn tí a ní tùmò rẹ fún lédè Yorùbá ó şe gbádùn irú kókó òrò bèè. Ìbí kò jùbí, bí a şe bẹrú la bómọ lórò aáyan ògbufò gbòdò jé.

Àpẹrẹ Èdè Gèèsi àti Aáyan Ògbufò Àyokà Olórògeere

I heard a noise, someone was walking very quietly outside my window. I saw a shadow in the dim moonlight, then I saw a hand moving to and fro tugging at the burglary, I shivered with fright, and shut my eyes and pretended nothing was happening.

The thief could not find it easy to get in through the window because the burglary is new and very strong. When I reached the passage, the thief was already trying to open the door. I must stop him. But how? What if he had a knife or a matchet? I had nothing.

Suddenly my foot touched something. It was my mother's new pestle. This was my weapon! I picked it up and crept very quietly to the door. The door opened slowly and soon I saw a man's face in the dimlight. I lifted the pestle up and brought it down on his head. He fell and lay motionless at my feet. (NECO 2016).

Mo gbó ariwo, eni kan rora n rin kélékélé ní ita ojú fèrèsé mi. Mo rí òjìjì nínú òsúpá tí kò tí ì yọ dáadáa, léyìn èyí ni mo wá rí ọwọ tó n lọ tó n bọ bí olè lára irin ojú fèrèsé mi. Mo di ojú mi bí eni pé nńkan kan kò selè, tí mo sì n gbòn pèlú ibèrù.

Nítòrí pé irin ojú fèrèsé mi tuntun, ó sì tún lágbara ni kò fi rorun fun olè yìi láti lè gba ojú fèrèsé wólé. Nígba tí maa fi dé òdèdè, olè yìi tí n gbìyànjú àti gba ẹnu ònà wólé. O di dandan mo gbòdò dá a duró. Lónà wo? Tí ó bá wá lọ mú òbẹ tàbí àdá lówọ n kọ? Èmi sìrèé mi ò ní nńkan kan.

Lójìjì, ẹsẹ mi kan kinikan. Omọ odó tí iyá mi şeşe rà ni. Èyí ni ohun ijà tẹmi wàyì! Mo rora bèrè sí ní rin kélékélé láì sí ariwo pèlú omọ odó ọwọ mi lọ sí ẹnu ònà. Bí ilẹkùn şe n sí dièdiè, tí mo rí ojú ọkúnrin náà firifiri nínú òsúpá, ni mo gbé omọ odó náà sókè, tí mo gbé e wálẹ báyìi déédé orí rẹ ló şe. Ó şubú lulè làimira sí iwájú ẹsẹ mi.

Àpẹrẹ Èdè Gèèsi Àti Aáyan Ògbufò Fún Ewì

I'm truly grateful *Lótító ni mo dúpé*

I can't complain *Mi ò le sàwáwí*

The love we share *Ìfẹ tí ó wà láàrin wa*

Has infected my brain *Tí kó sí mi lópọlọ*

Precious sweet love *Ìfẹ tó dùn, tó joni lójú*

Others can't find it *Tí àwọn mùiràn kò le rí*

But we managed to find it *Şùgbón tí a gbìyànjú láti rí i*

It's crazy and blind *Ó dọpọlọ rú, ó sì tún fójú*

I'm not saying at all *Kì í şe pé mo n sọ rará*

That our love is weird *Pé ifẹ wa dàbí àlá / jé àjòjì*

But if it was alive *Şùgbón tí ó bá wà láyé*

It'd have horns and beard *Kì í bá ní isòro tàbí iròrùn*

The bottom line is *Èyí tí ó ẹ̀ se kókó ni pé*
 I love you with all my heart *Mo fẹ̀ràn rẹ̀ pẹ̀lú gbogbo okàn mi*
 Let us work relentlessly *Jé kí á ẹ̀sẹ̀ làisínmi àti làisàárẹ̀*
 To rub on each other for success *Kí á fọ̀wọ̀ sowọ̀pọ̀ pawọ̀pọ̀ fún àseyọ̀ri wa*

All jokes aside *Kí á pa àwàdà tì*
 I love you my dear *Mo fẹ̀ràn rẹ̀ olólùfẹ̀ mi*
 I know you shall serve me *Mo mò ní dan dan pé wa ràn mí lówó*
 For the rest of the year. *Fún èyí tó kù tí ọ̀dún yìí yóò fì parí.*

(NECO 2016).

Àpẹ̀rẹ̀ Aáyan Ògbufò lori Gbólóhùn Ọ̀rọ̀ àti Òwe Díẹ̀

It is the duty of the vulture to eat sacrifice – *Işé igún ni ẹ̀bọ̀ jíjẹ*
 The sun shines everyday – *Oòrùn nì ràn ní ojoojúmọ̀.*
 Time and tide wait for no man – *Àkókò kò dúró de ẹ̀nikankan.*
 My grandfather has passed on – *Baba mi àgbà tì kú.*
 He that endures to the end shall be saved – *Èni tí ó bá fì orí tì í dé ọ̀pin ni a ó gbàlà.*
 He lives a very miserable life – *Ó gbé igbé ayé burúkú.*
 Sin begets death – *Ikú ni èrè ẹ̀şẹ̀.*
 There must be harmony in our community – *Àwùjọ wa gbọ̀dọ̀ wà ní irẹ̀pọ̀.*
 We must act our part well – *A gbọ̀dọ̀ ẹ̀ se ojúşẹ wa dáadáa.*
 The youths must respect the elders – *Àwọn ọ̀dọ gbọ̀dọ̀ máa bọ̀wọ̀ fágba.*
 Our meeting was well attended – *Ìpádé wa kún.*
 The idle mind is the devil's workshop – *Ọ̀wọ̀ tó dilẹ̀ ni ẹ̀şù nì bẹ̀ níşẹ̀.*

Onírúurú tíòrì pẹ̀lú àpẹ̀rẹ̀ aáyan ògbufò tí ó jẹ̀ mó àşà àti işe ọ̀rọ̀ ajé abbl.

Tíòrì ifojú ìtumọ̀ wò nínú işe iwádíí yìí níí ẹ̀ pẹ̀lú onírúurú ilànà tí olùkọ̀ gbọ̀dọ̀ ẹ̀ àmúlò láti kọ̀ àwọn akẹ̀kọ̀. Lára rẹ̀ ni tíòrì ifojú ìmọ̀ àşà àti işe wò, èyí tí Ajíbóyè àti Ọ̀lárẹ̀wájú (2005:18) fì yé wa pé, tíòrì yìí wúlò púpọ̀ gégé bí ọ̀nà imúşẹ̀şẹ̀ ní àşedánmórán lórí atúmọ̀ èdè.

UKEssay (2008:4) nàà şàlàyé pé, láti túmọ̀ èdè kan sí ikeji, a gbọ̀dọ̀ ẹ̀ àmúlò àwọn ilànà tíòrì wònyíí: láti lè ẹ̀ àdámọ̀, sọ̀ pátó isòro tó nì kojú aáyan ògbufò àti bí a ẹ̀ le yanjú àwọn isòro nàà, şáfihàn gbogbo ohun tó yẹ̀ ní yíyèwò, sọ̀ lẹ́şẹ́şẹ̀ àti ilànà tí ó wà, tí ó lè bá işe aáyan ògbufò mu rẹ́gí. Newmark (1988:45-47) jẹ̀ gbajúgbajà tí ó şàlàyé tíòrì tí ó ní í ẹ̀ pẹ̀lú aşe-é-múlò ajémákadá. Ó gbé ilànà méjọ̀ tó wúlò jáde tí a lè fì kọ̀ àwọn akẹ̀kọ̀ ni aáyan ògbufò bí i títúmọ̀ ọ̀rọ̀ kan dé ikeji, bí ọ̀rọ̀ tì rí gan an, onígbekekèlé, ìtumọ̀ ọ̀rọ̀, aláàmúyẹ̀, àkànlo àti ibánisọ̀rọ̀.

Kí işe kíkọ̀ àti mímọ̀ lè ní èróngbà réré, a ẹ̀ àmúlò ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ nínú àwọn tíòrì wònyíí fún onírúurú aáyan ògbufò èyí tí ó ẹ̀ se kí àwọn akẹ̀kọ̀ bá pádẹ̀ nínú idánwò, lójọ̀ iwájú àti ní àwùjọ̀.

Bí àpẹ̀rẹ̀: Days of the week – Ọ̀jọ̀ kọ̀kọ̀kan nínú ọ̀şẹ̀ lédè Gẹ̀şì tí a tú sí èdè Yorùbá

Monday	–	Ọ̀jọ̀ Ajé
Tuesday	–	Ọ̀jọ̀ İşégun
Wednesday	–	Ọ̀jọ̀ Rú
Thursday	–	Ọ̀jọ̀ Bọ̀

Friday	–	Ọjọ Ẹti
Saturday	–	Ọjọ Àbáméta
Sunday	–	Ọjọ Àíkú

Name of the Months – Orúkọ oṣù kòòkan ní èdè Yorùbá

Bí àpẹẹrẹ:

January	-	Séré
February	-	Erele
March	-	Ẹrẹnà
April	-	Igbe
May	-	Èbibí
June	-	Okúdù
July	-	Agẹmọ
August	-	Ọgún
September	-	Ọwẹwẹ
October	-	Ọwàrà
November	-	Belú
December	-	Ọpẹ

Watch terminology – Ọrọ̀ iperí fún aago

Bí àpẹẹrẹ:

Hour – Wákàtí

Minute – Ìṣẹ́jú akàn

Second – Ìṣẹ́jú Àáyá

Seasons of the Year – Ìgbà nínú ọdún

Dry season – ìgbà ẹ̀ẹ̀rùn tàbí àsikò ọ̀gbẹ̀lẹ̀/ọ̀dà

rainy season – àsikò ọ̀jò

Four cardinal point – Orígun Mèrin Àgbáyé

West – Ìwọ̀ oòrùn

North – Àríwá

South – Gúúsù

East – Ìlẹ̀ oòrùn abbl.

Àṣà àti Ìṣe

Masquerade – Egúngún

Polygamy – Ìlóbìnrin púpò

Coronation – Oyè jíjẹ

Festival – Àjòdún

Divination – Ifá dídá

Traditional Culture – Àṣà àbaláyé

Custom – Àṣà

Culture – Ìṣẹ̀ṣe/Àṣà

Chief – Ìjòyè

Acknowledgment – *ijúbà*
 Enlightenment }
 Civilization } - *ilájú*
 Refinement }

Business – Òwò síṣe

Trader – *oníṣòwò*
 Owó – money
 Ònràjà – seller
 Òntàjà – Buyer
 Aládànlá – large scale
 Wóróbo – small scale
 Profit – *Èrè*
 Ogún – twenty
 Owó òwò – capital
 Profitable – To lè méré wá
 Bank – *Ilé-ifowópamọ́sì*
 Loan - *ìyáwó*

Ìṣòro tó kojú síṣe aáyan ògbufò àti ònà àbáyọ

Kò rọrùn kí á tùmò èdè Gẹ̀ẹ̀sì gẹ̀lẹ̀ bí a ẹ̀ rí ihun rẹ̀ sí èdè Yorùbá, kí ètò ihun ọ̀rọ̀ má bá à polúkúmusu. Bí àpẹ̀rẹ̀, tí èdè Gẹ̀ẹ̀sì bá sọ pé:

A beautiful girl – *Ọmọbinrin tí ó lẹ̀wà* (tàbí)
 The most brilliant boy – *Ọmọkúnrin tí ó mọ̀wé jùlọ*

A ó le sọ pé *ẹ̀wà ọmọbinrin' tàbí *tí ó mọ̀wé ọmọkúnrin'

Ìṣòro tí ògbufò tún lè kojú ní ibi tí àṣà bá ti tako ara wọn nípa àkíyèsí tàbí ihùwàsí abbl. Ẹ́ bá yíí láá ẹ̀ nílé wa èèwọ̀ ibòmííràn. Nítorí idí èyí, ògbufò gbọ̀dọ̀ le kún ojú iwọn, kí á gbìyànjú láti máa ka onírúurú iwé, máa wo eré àgbéléwò tó ní í ẹ̀ pẹ̀lú àṣà àti ẹ̀ka èdè àwọn kọ̀ọ̀kan, látàrí àti lè ní oye kíkún lóri àṣà ju àṣà tí a mọ̀ tẹ̀lẹ̀ lọ.

Smartling (2020). Wòye lóri ìṣòro tó ẹ̀ ẹ̀ kí ó máa kojú aáyan ògbufò pé:

Translation can also be difficult because of cultural differences words often reflect the culture and the society that use them. Therefore, words that are able to describe very specific things or emotion might not exist in other languages ...

Onírúurú àṣà tí kò jọra tún lè jẹ̀ ìṣòro fún aáyan ògbufò. Ọ̀rọ̀ ẹ̀kẹ̀kẹ̀ máa ní farahàn nínú àṣà àti lánwùjọ̀ tí wọn ti ní ló wọn. Nítorí náà, àwọn ọ̀rọ̀ tó yẹ̀ kó ẹ̀ àpẹ̀júwe àwọn nìkan kan pátó tàbí imọ̀lára bí i, idùnnú, ifẹ̀, ibànújẹ̀ lè má wà nínú èdè mííràn.

Ẹ́ájú àsikò yíí ní a tí rí àwọn akẹ̀kọ̀ọ̀ tí wọn kí í fẹ̀ dáhùn ibèèrè lóri aáyan ògbufò yálá ọ̀lọ̀rọ̀gèere tàbí èyí tí ó jẹ̀ mọ̀ ewi. A tilẹ̀ le sọ pé èyí rọrùn jùlọ̀, ẹ̀gbọ̀n ẹ̀ni tí yóò rọrùn fún jù, yóò jẹ̀ ẹ̀ni tí ó le tẹ̀lẹ̀ òfin àti ilàna aáyan ògbufò.

Nígbà tí ó di déédéé àsikò kan, ni àwọn ijọ tí ó n ẹ̀ ẹ̀ idánwò àṣekágbá wa forikori nítorí iwúlò ojọ ọ̀lọ́run fún ẹ̀kọ́ aáyan ògbufò. Wọn pọ̀n ibéèrè aáyan ògbufò ní dandan yálá aáyan ògbufò ọ̀lọ́rungeere tàbí èyí tí ó jẹ̀ mọ́ ewi láti dáhùn ọ̀kan nínú méjèjì. Èyí jẹ̀ iwúrí nílá nítorí àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ tí n mú aáyan ògbufò lókùnkùndùn báyí, ju tàtẹ̀yínwá lọ. Àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ miiran sọ pé àwọn kò mọ́ àmì ohùn. Ó sòro fún àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ miiran láti tú àwọn àkànlò lédè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá.

Èyí ló mú u pọ̀n dandan fún olùkọ́ èdè Yorùbá láti máa kọ́ àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ ní onírúurú àkànlò èdè, òwe àti àwọn ọ̀nà èdè miiran lédè Gẹ̀ẹ̀sì ẹ̀kọ́ ọ̀jọ́ ẹ̀kọ́ ẹ̀kọ́ lóòrèkòòrè. Olùkọ́ èdè Yorùbá gbọ̀dọ́ máa gbàradì fún àwọn ọ̀rọ́ tó ẹ̀kọ́ máa n ta kókó nínú ẹ̀kọ́ ògbufò nípa lílo káàdì pẹ̀lẹ́bẹ́ tí a kọ́ èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí, èyí tí àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ yóò máa fi ẹ̀ ẹ̀ idárayá bí eré bí àwàdà. Èyí le mú kí ifẹ́ àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ tún gbọ̀nungbọ̀nún sí i láti le tẹ̀ra mọ́ mímọ́ aáyan ògbufò ẹ̀kọ́.

Èrèdì àti iwúlò ẹ̀kọ́ aáyan ògbufò?

Láti ẹ̀ ẹ̀ àní-àní, ẹ̀kọ́ aáyan ògbufò lágbára lórí idàgbàsókè ọ̀rọ́-ajé, àgbóyẹ́ ọ̀rọ́ Ọ̀lọ́run, ètò idílẹ́, ifi-tóni-létí lórí ipolówó àti ipolongo lórí ètò ẹ̀kọ́, ilera, ẹ̀kọ́ àti ohun amáyédèrùn miiran abbl. Aáyan ògbufò wúlò nítorí àwọn ènìyàn igbéríko, kí gbogbo ètò ọ̀rọ́ tó n lọ lágbàyé lè kẹ̀şẹ́ jàrí, pàápàá jùlọ́ ní àwọn agbègbè bí i, Ọ̀yọ́, Èkiti, Ọ̀gùn, Ọ̀şun, Onńdó abbl.

Goldhahn (2018, o.i. 2). Sọ bí aáyan ògbufò ẹ̀ wúlò sí pé:

Translation enables effective communication between people around the world. It is a courier for the transmission of knowledge, a protector of cultural heritage, and essential to the development of a global economy.

Aáyan ògbufò fi ààyè gba ọ̀nà ibàra-ẹ̀ni-sòrò tó múná dóko láàrin àwọn ènìyàn lágbàyé. Ó jẹ̀ gégé bí ọ̀nà ifi imọ́ rànşẹ́ láti ibi kan sí ibi kejì, ààbò fún àşà àti ẹ̀şẹ́, tí ó sí n mú idàgbàsókè bá ètò ọ̀rọ́-ajé ní àgbàyé.

Ó tún tẹ̀ síwájú pé:

Translation is necessary for the spread of information, knowledge and ideas. It is absolutely necessary for effective and emphathetic communication between cultures.

Aáyan ògbufò wúlò fún itànká ọ̀rọ́, imọ́ àti ọ̀yẹ́ tó kù fún ọ̀gbón. Láti ẹ̀ ẹ̀ àní-àní, aáyan ògbufò wúlò fún ibàra-ẹ̀ni-sòrò tó múná dóko pẹ̀lú irírí láàrin àşà àti ẹ̀şẹ́ onírúurú.

A lè pe aáyan ògbufò ní atọ̀nà fún àjẹ̀jì tó wúlú tí kò gbédè. Ẹ̀şẹ́ dişẹ́ ògbufò gégé bí olùtọ̀nà àti olùtùnù tàbí olùlànà fún àjẹ̀jì láti dará ilé àti láti túra ká. A lè rí lára àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ tí yóò ẹ̀kọ́ ní ilé-ẹ̀şẹ́ rẹ̀díò, iwé iròyìn tàbí amóhùn-máwòrán. Kí eyí le jẹ̀ ẹ̀kọ́ iwúrí àti igboya láti lè tú èdè Gẹ̀ẹ̀sì sí èdè Yorùbá lójọ́ iwájú. Ó tún máa n jẹ̀ ipilẹ́ àti iròrùn láti lè tumọ́ ibéèrè láti inú ẹ̀ka ẹ̀kọ́ miiran. Ó lè jẹ̀ atẹ̀gùn àti lè dáhùn irú ibéèrè bẹ́ nítorí ọ̀yẹ́ ijìnlẹ́ nípa títú èdè kan sí òmiràn.

Ó máa n mú àgbóyẹ́ wà láàrin àwọn ẹ̀yà èdè méjì kí ó má dàbí pé a n fàrí apá kan, dá apá kan sí. Kí imọ́ àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ lè kún sí i nínú èdè méjèjì (Èdè Gẹ̀ẹ̀sì àti Yorùbá). Kí kíkà, kíkọ́ àti síşọ́ wọn lè gbóúnjẹ́ fẹ́gbẹ́ gbàwo bọ́. Ohun tó burú gbàà tí a bá n wírú tí ògbufò n wírú. Ó máa n jẹ̀ kí imọ́ àti ọ̀yẹ́ àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ gbòòrò sí nínú ọ̀pọ̀lọ́pọ́ èdè Gẹ̀ẹ̀sì onítumọ́ kan náà, tí ó ní itumọ́ èdè Yorùbá kan soşo. Apẹ̀rẹ́ tí a bá sọ pé ‘most excellent’, ‘effective’, ‘desirable’ type with quality, to the

highest degree: most suitably, appropriately or usefully. Àbálobábò ìtumò ni pé ‘èyí tí ó dára jùlò’. ‘tí o múnádóko jùlò’.

Lákòótán, aáyan ògbufò jé òkan lára èkò èdè Yorùbá tí ìgbékalè èdè ní agbára lóri rè. Èdè Yorùbá tó múnádóko dé ojú àmi ló lè tùmò èdèkédè. Inú èdè ni àṣà wà, àṣà ló mú èdè jáde. Èdè ló n gbé àṣà ró, èdè sì ni agbára ìtumò. Èdè kò gbòdò má gbédè. Kò yẹ kí kíkò àti mímò èkò aáyan ògbufò jé ohun tí a ó fi ọwọ̀ yẹpẹ̀ré mú rará ni àwọn ilé-ìwé wa gbogbo. Ó yẹ kí olùkò èdè Yorùbá dántò nínú èkò aáyan ògbufò, kí àwọn akékòò lè yanrantí. Ìròrùn ni kí akékòò èdè Yorùbá jé agbédègbéyò.

Àwọn Ìwé Ìtókasi

- Ajíbóla, J.O. (1979). Òwe Yorùbá. Ìbàdàn: University Press Limited.
- Ajíbóyè, O. àti Olàrewájú, S. (2005). Ìfáàrà atúmò ní èdè Yorùbá. Ìbàdàn: Ema Books.
- Aquilina, M. and Clement, O. (2019). Yorùbá-English – Yorùbá dictionary and phrasebook. UK: Hippocrene Dictionary and Phrasebook. Pristine Publishing.
- BBC News Yorùbá. (2020). www.bbc.com/yoruba.amp
- Bible Society of Nigeria. (2004). Holy Bible/Bíbelì Mímò. Lagos: www.biblesociety.nigeria.org: United Bible Societies.
- Délàno, O.I. (1983). Òwe lẹsin ọrò. Yorùbá proverbs – Their meaning and usage. Ìbàdàn: University Press Limited.
- Egbé-Onímò-Èdè-Yorùbá (1990). Yorùbá metalanguage (Èdè-ìperí Yorùbá). Ìbàdàn: University Press Limited, Vol. II.
- Egbé-Onímò-Èdè-Yorùbá (2005). Yorùbá metalanguage (Èdè-ìperí Yorùbá). Ìbàdàn: University Press Limited, Vol. I.
- Fákínlédè, J.K. (2002). Yorùbá-English/English-Yorùbá modern practical dictionary. U.K: Hippocrene Books.
- Goldhahn, A.B. (2018). The importance of translation studies. Exeter: University of Exeter.
- Hornby, A. S. (2015). Oxford advanced learner’s dictionary. U.K: Oxford University Press.
- Internet Source: Globalization and localization association. www.gala-global.org> industry
- National Examinations Council (2016). Senior school certificate examination S4143 & S4142 Yorùbá III & II NRT16C.
- National Examinations Council (2019). Senior school certificate examination Yorùbá Papers III & II. S4143 & S4142.
- Newmark, P. (1988). A textbook of translation. New York: Prentice Hall.
- Qdúnjò, J.F. (1975). Aláwiyé A B D – Olówe. Ìkẹjà: Longman Nigeria. nigeriavillagesquare.com.

Senior Secondary School Curriculum. (2007). Yorùbá kòríkúlọ̀mù tí a fọwọ sí fún lílo èdè Yorùbá fún ilé-ẹ̀kọ̀ sẹ́kọ̀ndírì àgbà ní Nàìjíríà. Enugu: Nigerian Educational Research and Development Council.

Smartling (2020). Common challenges translation. www.wetranslateonline.com

The West African Examinations Council (2004). West African senior school certificate examination. Yorùbá Language Paper 2 S3292. 2027.

The West African Examinations Council (2006). West African senior school certificate examination. Yorùbá Objective Test I. S3291. 1041.

UKEssays (2018). Different translation theories. Retrieved from <https://www.ukessays.com/essays/english-language/different-translation-theories>.